

AKDENİZ EYLEM PLANI, SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE TÜRKİYE

Dr. NESRİN ALGAN*

Akdeniz'in korunması amacıyla, bu denizi çevreleyen ülkelerin hükümetlerince Birleşmiş Milletler'in şemsiyesi altında başlatılan ortak çalışmalar yirmi iki yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Bu süre boyunca, gerek Akdeniz'in kıyısında yer alan ülkelerin siyasi ve ekonomik yapılarında, gerekse çevre olgusunun küresel düzeyde ele alınış biçiminde çok önemli değişiklikler olmuştur. Önceleri sadece deniz ortamının korunması amacıyla alınacak tedbirler konusunda bir işbirliği mekanizması geliştiren Akdeniz ülkeleri, 1980'li yılların ortalarından itibaren, bu ortak mirasın korunmasının kıyı ülkelerinin kalkınma politikalarıyla doğrudan bir ilişki içinde olduğu gerçeğinden hareketle ve sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için, bu işbirliği mekanizmasını yeniden düzenlemiş ve bu amaca uygun tüzel, kurumsal ve teknik araçları yeniden tanımlama yoluna gitmişlerdir.

1972 yılında Stokholm'de yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nın en önemli sonuçlarından birisi Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın kurulması olmuştur. Birleşmiş Milletler Çevre Programının 1973 yılındaki ilk Yönetim Konseyi Toplantısında alınan karar uyarınca 1974 yılında "Bölgesel Denizler Programı" kurulmuş ve bu program bünyesinde ele alınacak öncelikli alanın Akdeniz olması kararlaştırılmıştır.¹

---

* A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Görevlisi, YÖK/SAEMK Yürütme Kurulu Bilimsel Başkan Yardımcısı.

¹ NESRİN ALGAN, *Bölgesel Çevre Yönetiminde Model Arayışları: Akdeniz, Çevre Yazıları: 8*, T.C. Çevre Bakanlığı, Ankara, 1995, s. 28.

1975 yılında Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler ile Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından kabul edilerek uygulanmaya başlayan Akdeniz Eylem Planında, 1995 yılında akit tarafların ortak kararı ile bir dizi değişiklik yapılmıştır. Halen "Akdeniz'in Deniz Çevresinin Korunması ve Kıyı Alanlarının Sürdürülebilir Kalkınması İçin Eylem Planı" adı altında 20 kıyı ülkesi ve Avrupa Birliği tarafından sürdürülmekte olan bu faaliyetler esas olarak aşağıda belirtilen üç temel boyuttan oluşmaktadır:

- I. Yasal Çerçeve,
- II. Akdeniz'de Sürdürülebilir Kalkınma,
- III. Kurumsal ve Mali Düzenlemeler.

I. Yasal Çerçeve

1975 yılında Akdeniz Eylem Planının kabulünden sonra 1976 yılında bir araya gelen kıyı ülkeleri, eylem planının hukuki çerçevesini oluşturan;

- Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması (Barselona) Sözleşmesi,
- Akdeniz'in Gemi ve Uçaklardan Yapılan Boşaltmadan Kaynaklanan Kirlenmeye Karşı Korunması Protokolü,
- Fevkalade Hallerde Akdeniz'in Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak İşbirliğine Ait Protokolü kabul etmişlerdir.

Türkiye'nin de taraf olduğu bu üç hukuki belge 1978 yılında yürürlüğe girmiştir.

Akdeniz Eylem Planının hukuki boyutunda daha sonra kıyı ülkelerince sırasıyla aşağıda belirtilen protokoller kabul edilmiştir:

- Akdeniz'in Kara Kökenli Kirlenmeye Karşı Korunması Protokolü (1980 yılında Atina'da imzaya açılmış, 1983 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye protokole 1987 yılında taraf olmuştur),

- Akdeniz’de Özel Koruma Alanları Kurulmasına İlişkin Protokol (1982 yılında Cenevre’de imzaya açılmış, 1988 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye protokole 1988 yılında taraf olmuştur),
- Akdeniz’in Kıta Sahaneliği, Deniz Yatağı ve Deniz Dibinin İşletilmesinden Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Protokolü (1994 yılında Madrid’de imzaya açılmış olup henüz yürürlüğe girmemiştir. Türkiye protokole taraf değildir),
- Akdeniz’de Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınımı ve Bertarafından Kaynaklanan Kirlenmenin Önlenmesi Protokolü (1996 yılında İzmir’de imzaya açılmış olup, henüz yürürlüğe girmemiştir. Türkiye tarafından da imzalanmıştır).

Barselona Sözleşmesi ve eki protokoller dışında akit taraflarca kabul edilmiş olan çeşitli bildireleri de Akdeniz Eylem Planının yasal çerçevesi içinde değerlendirmek mümkündür. Bu belgeler tarih sırasına göre aşağıda verilmiştir:

- Akdeniz’in İkinci On Yılı Cenova Deklarasyonu, 1985,
- Akdeniz Havzasında Çevre Alanında Avrupa-Akdeniz İşbirliğine İlişkin Lefkoşa Şartı, 1990,
- Akdeniz Havzasında Çevre Alanında Avrupa-Akdeniz İşbirliğine İlişkin Kahire Deklarasyonu ve Spesifik Faaliyetler Programı, 1992,
- Akdeniz’de Sürdürülebilir Kalkınma (Med 21) Konferansı Tunus Deklarasyonu, 1994,
- Akdeniz Havzasında Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Hakkında Barselona Kararı, 1995.

Yukarıda da belirtildiği gibi, küresel düzeyde çevre sorunsalının kazandığı yeni boyutlar ve bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma ilkesinin hükümetlerin gündeminde yer almaya başlaması, özellikle de 1992 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda benimsenen kararlar, Akdeniz Eylem Planında ve planın hukuki çerçevesini belirleyen Barselona Sözleşmesi ve eki protokollerin bazılarında değişiklik yapılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Bu amaçla Eylem Planının kabulünün yirminci yıldönümü olan 1995 yılında yine Barselona'da bir araya gelen akit taraflar, Barselona Sözleşmesinin coğrafi kapsamını ve içeriğini değiştiren bir dizi yeni düzenleme ile Boşaltma ve Özel Koruma Alanları Protokollerindeki değişiklikleri imza altına almışlardır. Bu şekilde, Barselona Sözleşmesinin sadece deniz ortamının kapsayan coğrafi uygulama alanı kıyıları da kapsayacak biçimde genişletilmiş, Sözleşmeye sürdürülebilir kalkınma hedefi, halkın katılımı, çevresel etki değerlendirmesi, ihtiyat ilkesi gibi bir dizi yenilik getirilmiştir. Bu değişikliklerden sonra Barselona Sözleşmesi; "Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi", Boşaltma Protokolü; "Akdeniz'in Gemi ve Uçaklardan Boşaltma veya Denizde Yakma Yoluyla Kirlenmesinin Önlenmesi ve Kirliliğin Giderilmesi Protokolü", Özel Koruma Alanları Protokolü ise; "Akdeniz'de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol" adını almışlardır.²

Bundan bir yıl sonra 1996 yılında Siraküza'da yapılan bir toplantıda ise Kara Kökenli Kirleticiler Protokolü değiştirilerek imzalanmıştır. Bu değişikliklerden sonra Protokol, "Akdeniz'in Kara Kökenli Kirletici Kaynaklara ve Faaliyetlere Karşı Korunması" adını almıştır.³ Tüm bu değişikliklerin taraf ülkelerce onaylanmasıyla ilgili tüzel işlemler tamamlanmadığı için henüz bu belgeler, bu yazının hazırlandığı 1998 yılı itibariyle yürürlüğe girmemiştir. Yukarıda belirtilen dört değişiklik metni, henüz sadece Monako ve Tunus tarafından onaylanmıştır. Bunların Türkiye bu dört belgedeki değişikliklerin tümünü imzalamış ancak henüz onaylamamıştır.

Bu belgelerin onaylanarak yürürlüğe girmesi durumunda, bu yeni belgelerin yanı sıra, onay işlemlerini tamamlamayan ülkeler bakımından eski metinlerin yürürlükte olma durumunun ortaya çıkaracağı hukuksal, mali ve teknik sorunlar konusu açıklığa kavuşturulmamıştır.

Öte yandan, bu belgelerin yürürlüğe girmemiş olmasına karşın, Ak-

² UNEP, *Mediterranean Action Plan and the Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean and its Protocols*, Informal Document (Revised), Athens, 1997, s. 41.

³ a.g.e., s. 73.

deniz Eylem Planının II. Aşaması, 1995 yılında alınan kararlara uygun olarak bu tarihten beri “Akdeniz’in Deniz Çevresinin Korunması ve Kıyı Alanlarının Sürdürülebilir Kalkınması İçin Eylem Planı” adı altında uygulanmaktadır. Akit taraflarca gerek bölgesel, gerekse ulusal düzeyde Eylem Planının bu II. Aşamasına uygun olarak sürdürülen teknik, idari ve mali faaliyetlerin tümü Barselona Sözleşmesi ve yukarıda bahsedilen üç Protokolde yapılan değişikliklere uygun biçimde sürdürülmektedir. Bu da akit taraflarca henüz onaylanmasa bile, değişikliklerin imza altına alındığından beri tüm taraflarca benimsendiğini gösteren siyasi irade birliğinin mevcut olduğunun bir kanıtı olarak yorumlanabilir.

II. Akdeniz’de Sürdürülebilir Kalkınma

1995 yılında Barselona’da kabul edilen düzenlemelerin en önemlileri yukarıda da belirtildiği gibi, Akdeniz Eylem Planının II. Aşamasını başlatarak, bu Planın sürdürülebilir kalkınma anlayışı doğrultusunda, “Akdeniz’in Deniz Çevresinin Korunması ve Kıyı Alanlarının Sürdürülebilir Kalkınması İçin Eylem Planı” adı altında yeniden biçimlendirilmesi ve Akdeniz Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu’nun kurulmasını öngören karar olmuştur.

Akdeniz Eylem Planının yirmi yıllık birinci aşaması süresince, deniz ortamı ve bu ortamı etkileyen tüm etmenlerin araştırıldığı çok sayıda bilimsel araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalarda tüm taraf ülkeler ile çeşitli uluslararası kuruluşların uzman ve bilim adamları görev yapmış, elde edilen sonuçların senteziyle deniz çevresinin korunması amacıyla alınan önlemlerin bölgesel ve ulusal gereksinimlere cevap verebilmesinin yolları aranmıştır. Esas itibariyle hükümetlerin Akdeniz havzasının korunmasında uygulayacakları önlemlerin bütününden oluşan Eylem Planının, ülkelerin yerel ve ulusal öncelikleri doğrultusunda biçimlendirilmesine özel bir önem verilmiştir. Birinci aşama süresince gerçekleştirilen tüm faaliyetler, deniz ortamının korunması amacıyla alınacak tedbirlerin, ülkelerin sosyo-ekonomik kalkınma politikaları ile karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi içinde bulunduğu gerçeğini açıkça ortaya koymuştur.

Bu bağlamda, Akdeniz Eylem Planının I. Aşamasında hazırlanmış olan “Mavi Plan “Akdeniz Havzasının Geleceği” isimli raporun, hükümetlere çevre ve kalkınma arasındaki karşılıklı etkileşimi ve sürdürülebilir kalkınma hedefinin bölgesel düzeyde hayata geçirilmesinin gerekçelerini bilimsel yöntemlerle açıklanmasında en önemli araçlardan birisi olduğunu söylemek mümkündür. Taraf ülkelerce hazırlanan ulusal çevre ve kalkınma senaryolarının senteziyle oluşturulan ve 1989 yılında akit taraflarca kabul edilen bu raporda, havzada kalkınma ve çevre etkileşimi beş değişik senaryo kapsamında incelenerek, 2000 ve 2025 yıllarına ilişkin gelişme eğilimleri ortaya koyulmuştur.⁴

Bütün bu çalışmalardan elde edilen deneyimden hareketle ve özellikle de, 1992 Rio Yeryüzü zirvesinde alan kararların bölgesel düzeyde hayata geçirilmesi konusunda kıyı ülkelerince varılan mutabakata uygun olarak 1994 yılında Tunus'ta düzenlenen “Akdeniz’de Sürdürülebilir Kalkınma/Akdeniz Gündem 21 Bakanlar Konferansı”nda ilk bölgesel Gündem 21 çalışması olma özelliği taşıyan Akdeniz Gündem 21 (MED 21) belgesi hazırlanmıştır. Hukuki açıdan bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen MED Gündem 21 belgesi, Akdeniz’de sürdürülebilir kalkınma konusunda, Barselona Sözleşmesi’ne taraf ülkelerin Eylem Planının ikinci aşamasını belirlemelerine yol gösteren en önemli rehberlerden birisi olarak nitelendirilebilir.

Tüm bu gelişme ve belgelerin ışığı altında Akdeniz Eylem Planı kapsamında havzada sürdürülebilir kalkınma amacına ulaşmak için alınacak bölgesel ve ulusal tedbirlerin;

1. Çevre ve Kalkınmanın Entegrasyonu,
2. Doğanın, Peyzajın ve Sitlerin Korunması,
3. Deniz Kirliliğinin Değerlendirilmesi, Önlenmesi ve Giderilmesi,
4. Bilgi ve Katılım

konuları içermesi kararlaştırılmıştır. Akdeniz’de sürdürülebilir kal-

⁴ PNUE, PAM, Le Plan Bleu, *Avenirs du Bassin Méditerranéen*, Sous la direction de MICHEL GRENON et MICHEL BATISSE, Economica, Paris, 1988, passim.

kınma amacıyla alınacak tedbirlerin bu dört başlığa uygun olarak hangi sektör ve konuları içereceği ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır:⁵

1. ÇEVRE VE KALKINMANIN ENTEGRASYONU

1.1. Ekonomik etkinlikler ve çevre,

1.1.1. Tarım,

1.1.2. Sanayi,

1.1.3. Enerji,

1.1.4. Turizm,

1.1.5. Ulaştırma.

1.2. Kent Yönetimi ve Çevre,

1.3. Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi:

1.3.1. Su kaynakları,

1.3.2. Toprak,

1.3.3. Canlı deniz kaynakları,

1.3.4. Orman ve bitki örtüsü,

1.4. Kıyı Alanlarının Bütüncül Yönetimi,

1.5. Akdeniz Stratejisinin Elemanları,

1.6. Ulusal ve Yerel Düzeyde Kapasite Oluşturulması.

2. DOĞANIN, PEYZAJIN VE SİTLERİN KORUNMASI

2.1. Veri toplanması ve düzenli değerlendirme,

2.2. Yasal önlemler,

2.3. Planlama ve yönetim,

2.4. Kamuoyunun bilinçlendirilmesi ve katılım,

2.5. Deneyim değişimi ve ulusal kapasitenin güçlendirilmesi.

---

⁵ UNEP, 1997, a.g.e., s. 1-26.

3. DENİZ KİRLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ, ÖNLENMESİ VE GİDERİLMESİ

3.1. Kirlenmeye ait sorunların değerlendirilmesi,

3.2. Kirlenmenin önlenmesi:

- 3.2.1. Deniz çevresinin kara kökenli etkinliklerden dolayı kirlenmesinin önlenmesi ve giderilmesi,
- 3.2.2. Deniz kaynaklı etkinliklerin sonucu olan deniz kirlenmesine müdahale ve kirlenmenin önlenmesi:
  - a) Gemilerden kaynaklanan deniz kirlenmesinin önlenmesi,
  - b) Kaza durumlarında ortaya çıkan deniz kirlenmesinde işbirliği, müdahale ve hazırlıklı olma,
  - c) Deniz çevresinin gemi ve uçaklardan yapılan boşaltmalarla kirlenmesinin önlenmesi,
  - d) Kıta sahanlığı, deniz yatağı ve deniz dibinin araştırılması ve işletilmesi sonucu meydana gelen deniz kirlenmesinin önlenmesi ve denetlenmesi,
- 3.2.3. Tehlikeli atıkların sınırlarötesi hareketleri ve bertarafından kaynaklanan çevre kirliliğinin önlenmesi ve denetlenmesi,

3.3. Destekleyici önlemler.

4. BİLGİ VE KATILIM

Yukarıda da belirtildiği gibi, 1995 yılında Akdeniz Eylem Planının hukuki yapısı ile içeriğinin değiştirildiği hükümetlerarası toplantıda alınan kararların en önemlilerinden birisi de, akit taraflara öneriler geliştirecek bir danışma organı niteliğindeki *Akdeniz Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun* kurulması olmuştur. Çalışma usulleri ve kompozisyonu taraf ülkelerin tam yetkili hükümet temsilcilerince hazırlanarak kabul edilen bu Komisyonun yapısı, Akdeniz Eylem Planı faaliyetlerine katılan sivil toplum kuruluşları ile de müzakere edilmiş olmakla beraber, benimsenen kuralların büyük ölçüde hükümet temsilcilerinin görüşlerini yansıttığını söylemek mümkündür.

Bu çerçevede Komisyonun amacı; Akdeniz Gündem 21'de sıralanan temel ekonomik, ekolojik ve sosyal sorunları izlemek, değerlendirmek ve bu bağlamda akit taraflarca alınan kararların uygulamasının izlenmesinde etkililik açısından değerlendirmeler yapmak, Akdeniz'de sürdürülebilir kalkınma konusunda uygulamalar yapan kuruluşlar arasında bilgi alış verişini kolaylaştırmak, bölgesel işbirliğini geliştirmek, çevre ve kalkınma konularının entegrasyonu için Akdeniz havzasında hükümetlerarası karar verme kapasitesini rasyonel hale getirmek olarak belirlenmiştir. Komisyonun işlevi ise, Barselona Sözleşmesi'ne taraf ülkelere, Akdeniz Eylem Planı II. Aşama ve Akdeniz Gündem 21 belgeleri bağlamında, bölgesel bir sürdürülebilir kalkınma stratejisi oluşturmalarında ve uygulamalarında öneriler geliştirmek yoluyla destek sağlamak olarak belirlenmiştir.

AKDENİZ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KOMİSYONU (ASKK) :

Komisyonun toplam 36 üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin 21'ini Barselona Sözleşmesinin akit taraflarının üst düzey temsilcileri teşkil etmekte olup, hükümet temsilcileri Komisyonun daimi üyeleri olacaktır. Komisyonun çalışmalarına, çevre ve kalkınma ile ilgili karar verici ulusal kuruluşların temsilcilerinin de katılımını sağlamak amacıyla hükümet temsilcisi üyelere çeşitli danışmanlar eşlik edebilecektir. Komisyonun diğer üyelerinin ise, yerel yönetimlerden 5, sosyo-ekonomik aktörlerden 5 ve çevre ve sürdürülebilir kalkınma konularında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından 5 temsilcinin oluşturması kararlaştırılmıştır. Bu üç kategoriden seçilecek olan toplam 15 üyenin görev süresi ise ikişer yıl olarak belirlenmiştir.⁶

Yerel yönetimler, sosyo-ekonomik aktörler ve ulusal veya yerel nitelikli sivil toplum kuruluşlarının Komisyona üyelik başvuruları hükümetler aracılığı ile gerçekleştirilecek olup, seçim akit tarafların top-

⁶ UNEP, *Doc. UNEP(OCA)/MED IG.8/7 : Report of the Extraordinary Meeting of the Contracting Parties to the Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution and its Protocols*, Montpellier, 1-4 July 1996, s. 10-13.

lantılarında yapılacaktır. Bu üç kategorideki üyelerin belirlenmesinde uygulanacak ortak ölçütler;

- Akdeniz’de çevre ve sürdürülebilir kalkınma konularında faaliyet gösterme,
- Coğrafi dağılımda denge,
- Hassas ada ekosistemleri olarak belirlenmiştir.

Bu kategorilerin her biri için belirlenen özel seçim ölçütleri ise aşağıda verilmiştir:

1. Yerel yönetimler: Çevre ve sürdürülebilir kalkınma konusunda faaliyette bulunma,
2. Sosyo-ekonomik aktörler:
  - kuzey/güney temsili,
  - gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler,
  - kırsal/kentsel,
  - Akdeniz düzeyinde geçmiş ve mevcut faaliyetler.

Bu grupta seçim önceliği Akdeniz’de faaliyet gösteren “network”lere verilecektir.

3. Sivil toplum kuruluşları:
  - AEP akit taraflarca daha önce belirlenmiş olan partner kuruluşlar (AEP’e akredite olanlar),
  - küresel, bölgesel, ulusal ve yerel düzeydeki kuruluşlar.

Bu grupta aday olacakların, Akdeniz konusunda somut ve eyleme yönelik faaliyetlerde bulunmaları gerekmektedir. Komisyona bu üyeler dışında, Barselona Sözleşmesi’nde belirlenen usullere uygun olarak hükümetlerarası kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin gözlemci sıfatıyla katılması mümkündür.

Akdeniz Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunda oylama sistemi bulunmamakta olup, tüm üyeler eşit haklara sahiptir. Komisyonun sekreteryaya görevi AEP Koordinasyon Birimi tarafından yerine geti-

rilecek olup, 2000 yılına dek her yıl en az bir kez, 2000 yılından itibaren ise iki yılda bir toplanması öngörülmektedir.

Akdeniz Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu ilk toplantısını Aralık 1996'da Fas'ta, ikinci toplantısını Mayıs 1997'de İspanya'da, üçüncüsünü Ekim 1997'de Fransa'da, dördüncü toplantısını ise Ekim 1998'de Monako'da gerçekleştirmiştir. İlk üç toplantıda hazırlanan öneriler 1997 yılı sonunda Tunus'ta yapılan Barselona Sözleşmesine Taraf Ülkelerin 10.Olağan Toplantısında tam yetkili hükümet temsilcilerince onaylanmıştır.⁷ Dördüncü toplantı ise 1999'da Malta'da yapılacak olan Taraf Ülkelerin 11.Olağan Toplantısında tam yetkili hükümet temsilcilerinin onayına sunulacaktır.

Komisyonun Fas'ta yaptığı ilk toplantısında, kısa ve orta dönemli çalışma programı belirlenmiştir. Bu program çerçevesinde ele alınacak tematik konular ve çalışma grupları saptanmıştır. Buna göre Komisyonun faaliyetleri aşağıdaki şekilde sürdürülecektir:⁸

⁷ UNEP, *Doc.UNEP(OCA)/MED IG.11/10 : Report of the Tenth Ordinary Meeting of the Contracting Parties to the Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution and its Protocols*, Tunis, 18-21 November, 1997, s. 28-29.

⁸ UNEP, *Doc.UNEP(OCA)/MED WG.120/4 : Report of the First Meeting of the Mediterranean Commission on Sustainable Development*, Morocco, 16-18 December 1996, s. 10.

**AKDENİZ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KOMİSYONU
TEMATİK ÇALIŞMA GRUPLARI**

KONULAR	SORUMLU YÖNETİCİLER	GRUP ÜYELERİ	AEP'İN DESTEĞİ
---------	---------------------	--------------	----------------

Kısa dönem (ASKK'nın gelecek olağan durumuna dek)

Kıyı Alanlarının Sürdürülebilir Yönetimi	Fas ve MEDCITIES	CREE, AB, Yunanistan, Roma Kenti, İspanya, EcoMediterrania, Monako, WWF, İtalya, EOAEN, G.Kıbrıs R.K., Fransa, Tunus, MIO-ECSDE, Mısır, Malta.	PAP, Mavi Plan Uzaktan Algılama ve Özel Koruma Alanları, Bölgesel Faaliyet Merkezleri.
Su Talebi Yönetimi	Tunus ve Fas	Libya, WWF, APNEK, AB Mısır, İtalya, Fransa, CEFIC MIO-ECSDE, Malta, İspanya, EcoMediterrania	Mavi Plan ve PAP Bölgesel Faaliyet Merkezleri

Orta dönem (1999 yılındaki Olağan Hükümetlerarası Toplantıya dek)

Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri	Fransa ve Tunus	AB, Fas, Ecomediterrania	Mavi Plan Bölgesel Faaliyet Merkezi
Eko-turizm	İspanya, Mısır, EOAEN	Malta, Monako, G.Kıbrıs, R.K., AB, Yunanistan, Hırvatistan, EcoMediterrania, WWF, MIO-ECSDE.	Mavi Plan ve PAP Bölgesel Faaliyet Merkezleri.
Bilgi, bilinçlendirme ve katılım	CREE, MIO-ECSDE	AB, Fas, MEDCITIES, EcoMediterrania, Fransa, APNEK, Hırvatistan Mısır, WWF.	AEP Koordinasyon Birimi
Avrupa-Akdeniz bağlamında serbest ticaret ve çevre (stratejik etki değerlendirilmesi)	FIS	Tunus, Fransa, AB, APNEK, Fas.	AEP Koordinasyon Birimi

Sanayi ve sürdürülebilir kalkınma (kara kökenli kirlenmenin giderilmesinin mali, teknik, ekonomik ve kültürel boyutları)	İtalya	WWF, İsrail, EOAEN, ASCAME, CEFIC, İspanya, AB.	MEDPOL, Temiz Üretim Bölgesel Faaliyet Merkezi
Kentsel/kırsal kalkınma yönetimi	Mısır	MEDCITIES, FEI, MIO-ECSDE, İspanya, Fas, Fransa, Malta, (Türkiye, Bosna-Hersek	Mavi Plan ve PAP Bölgesel Faaliyet Merkezleri

III. Kurumsal ve Mali Düzenlemeler

Akdeniz Eylem Planı çalışmaları taraf ülkelerin iki yılda bir yaptıkları olağan hükümetlerarası toplantılarda alınan kararlar doğrultusunda sürdürülmektedir. Taraf ülkeler Birleşmiş Milletler gibi sürekliliği olan bir hükümetlerarası kuruluş kurmak yerine, Akdeniz Eylem Planı çalışmalarını çok taraflı bölgesel işbirliği sistemi içinde yürütmeyi tercih ettiklerinden, hükümetlerarası toplantıların planın kurumsal yapısı içinde çok önemli bir yeri vardır. Sekreteryaya hizmetleri ise Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından yerine getirilmekte olup, bu amaçla 1981 yılında Akdeniz Eylem Planı Koordinasyon Birimi kurulmuştur. AEP'in kurumsal yapısı aşağıdaki çizelgede açıklanmaktadır:

KURUMSAL YAPI

TARAF ÜLKELERİN OLAĞAN HÜKÜMETLERARASI TOPLANTILARI
(İki yılda bir yapılmaktadır)

TARAF ÜLKELER BÜROSU
(İki yıl için seçilen altı üye)

AKDENİZ EYLEM PLANI KOORDİNASYON
BİRİMİ (MED UNIT) / ATİNA

MAVİ PLAN BÖLGESEL FAALİYET MERKEZİ/ SOPHIA ANTIPOLIS	ÖNCELİKLİ EYLEMLER PROGRAMI BÖLGESEL FAALİYET MERKEZİ/ SPLIT	ÖZEL KORUMA ALANLARI BÖLGESEL FAALİYET MERKEZİ/ TUNUS	AKDENİZ BÖLGESEL DENİZ KİRLİLİĞİ ACİL MÜDAHA- HALE MERKEZİ/ MALTA	ÇEVRESEL UZAKTAN ALGILAMA BÖLGESEL FAALİYET MERKEZİ/ PALERMO	TEMİZ ÜRETİM BÖLGESEL FAALİYET MERKEZİ/ BARSELONA
---	--	---	---	--	--

Akdeniz Eylem Planı uyarınca bölgesel düzeyde sürdürülen ortak faaliyetlerin finansmanı ise 1979 yılında kurulan Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması İçin Bölgesel Vakıf Fonu'ndan karşılanmaktadır. Taraf ülkeler bu Fona Birleşmiş Milletler bütçe sistemine uygun olarak belirlenen ölçütlere göre saptanan zorunlu katkı payları ödemekte, bazı gelişmiş bölge ülkeleri ile BM VE AB ise Fona çeşitli gönüllü katkılar sağlamaktadır. Türkiye'nin Fona ödediği katkı payı 1997 yılı için %2.25 karşılığı 102.612 ABD Doları olarak belirlenmiş olup, Fonun toplam gelirleri 5 milyon dolardır.

MALİ DÜZENLEMELER

AKDENİZ VAKIF FONU

(Birleşmiş Milletler bütçe sistemi çerçevesinde akit taraflarca ödenen katkı payları ile gönüllü ödemelerden oluşmaktadır.)

DEĞERLENDİRME

Akdeniz Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun, Akdeniz Eylem Planının ikinci aşamasında hükümetlerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada ortaklaşa ve tek tek yürütecekleri faaliyetlerin yönlendirilmesinde en önemli organlardan birisi olacağını ileri sürmek mümkündür. Akdeniz Eylem Planının deniz ortamına ilave olarak kıyı alanlarını da içeren bir coğrafi uygulama alanına kavuştuğu dikkate alınarak, havza ölçeğinde siyasi, ekonomik ve hukuki sonuçlar doğuracak önemli kararların alınmasında yönlendirici etkisi olacak bu tür bir yapılanmanın içinde Türkiye'nin de etkin bir yer edinmesinin önemi açıktır.

Akdeniz Eylem Planının ilk on yıllık sonuçlarının ortaya çıkardığı gelişmeler doğrultusunda, Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası'nın METAP adı altında başlattıkları teknik ve mali destek sürecinin, havza ülkelerindeki çevre yatırımları açısından önemi ülkemizin bu program kapsamındaki projeleri bağlamında da görülmüştür.

Benzer bir şekilde, Avrupa-Akdeniz İşbirliği girişiminin de etkisiyle, Avrupa Birliği tarafından başlatılan MEDA programında çevre başlığı altında Akdeniz Eylem Planının hedeflerine öncelik verilmektedir. Ancak, Avrupa Birliği'nin Barselona Sözleşmesi'nin akit taraflarından birisi olarak üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmede bir araç olarak geliştirdiği bu tür mali olanaklardan Türkiye, Yunanistan vetosu nedeniyle ya hiç yararlanamamakta ya da bu tür fonlardan sağlanan katkılar çok gecikmeli olarak devreye girmektedir.

METAP ve MEDA programları çerçevesinde Akdeniz ülkelerine sağlanan veya sağlanacak olan mali desteğin, büyük ölçüde Akdeniz Eylem Planı çerçevesinde belirlenen önceliklere uygun olarak şekillendiği bilinmektedir. Bu bağlamda Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun geliştireceği önerilerin, METAP, MEDA ve GEF gibi mali kaynakların kullanılmasında temel rehber olarak etki yapacağı söylenebilir.

Diğer taraftan, Akdeniz Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu, hükümet temsilcileri ile yerel yönetimler, sosyo-ekonomik aktörler ve sivil toplum kuruluşlarını eşit söz hakkı içinde bir araya getirerek, böl-

gesel, ulusal ve yerel beklenti ve ihtiyaçların birbiriyle uyumlu bir hale getirilecek ve ortak önceliklerin belirleyecek bir forum olma özelliği taşımaktadır. Bugüne dek sadece hükümet temsilcilerinin katıldığı forumlarda alınan kararlarla yürütülen Akdeniz Eylem Planında, Komisyonun kurulmasıyla birlikte yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile sosyo-ekonomik aktörlerin katılımıyla, küresel düzeyde yaşanan gelişmelere paralel yeni bir ortaklık süreci başlamıştır.

Türkiye Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında sosyo-ekonomik yapısı ve çevresel değerleri açısından Mavi Plan'ın deyimıyla "menteşe" konumunda olan bir ülkedir. Barselona Sözleşmesi'nin ve Akdeniz Eylem Planının sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda değiştirilerek yeni bir ivme kazanmasında Türkiye çok önemli katkılar sağlamıştır. Tüm bu değişikliklerin yapılma kararı 1993 yılında Antalya'da tarafımızdan düzenlenen hükümetlerarası toplantıda alınmış ve yeni yapılanma ülkemizin yönlendirmesiyle, Akdeniz Eylem Planı Bürosu'nun Başkanlık görevini Türkiye'nin sürdürdüğü 1993-1995 döneminde tamamlanmıştır. Bir anlamda Türkiye'nin önderliğinde kurulmuş olan Akdeniz Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun ilk üç toplantısında ülkemizden hiçbir yerel yönetim, sosyo-ekonomik aktör veya sivil toplum kuruluşu temsilcisinin yer alması düşündürücüdür. Her ne kadar daha sonra Komisyonun 1997 yılında yapılan üçüncü toplantısında ve yine aynı yıl Tunus'ta düzenlenen Akit Tarafların 10. Olağan Hükümetlerarası Toplantısında yapılan girişimlerle Türkiye'den Silifke Belediyesi'nin yerel yönetim grubundan Komisyona üye olması ve ülkemizin Su Talebi Yönetimi, Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, Sürdürülebilir Turizm, Sanayi ve Sürdürülebilir Kalkınma gruplarında yer alması sağlanmışsa da, bu ilgi ve katılımın daha sürekli, düzenli ve kurumsal bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.⁹

Sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda, içinde yer aldığımız havzanın geleceğine ilişkin kararların verildiği, teknik ve mali kay-

⁹ UNEP, *Doc.UNEP(OCA)/MED WG.140/5 : Report of the Fourth Meeting of the Mediterranean Commission on Sustainable Development*, Monaco 20-22 October 1998, s. 18.

naklar ile bilgi ve deneyimlerin paylaşıldığı uluslararası forumlarda sürdürülen faaliyetlerle, ulusal ve yerel ölçekte sürdürdüğümüz faaliyetlerin bütünleştirilmesi sadece ulusal çıkarlarımız açısından değil, Akdeniz'in ortak geleceği açısından da büyük önem taşımaktadır. Kaldı ki, Akdeniz Eylem Planı başlangıcından bu yana Türkiye ile komşu ülkeler arasında mevcut siyasi sorunlara rağmen, deniz alanlarının korunması için ikili veya çok taraflı düzeyde işbirliği yapma olanaklarının bulunduğu uygun bir zemin oluşturmuştur. Bu da çevre olgusunun ülkeleri birleştirici niteliğinin en önemli göstergelerinden birisi olarak değerlendirilmiştir. Ancak son yıllarda gözlenen gelişmeler, özellikle de Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginlik ve sorunlar, bu işbirliği ortamının giderek yeni bir çatışma alanına dönüşmekte olduğu izlenimini vermektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege denizi sorunlarına ilave olarak, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Barselona Sözleşmesi'nin akit taraflarından birisi olmasına karşın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bu platformda da tanınmaması gibi nedenler, Akdeniz Eylem Planında çevrenin siyasallaştırılması eğilimlerini gündeme getirmektedir. Bu da Akdeniz Eylem Planını, Yunanistan'ın Ege denizi ve adalar konusundaki bilinen politikalarını taşıdığı bir platform haline getirerek, Türkiye açısından yeni bir mücadele alanına dönüştürmektedir. Akdeniz Eylem Planı bu yönüyle Türkiye için *çevresel güvenlik* hedeflerinin *ulusal güvenlik* hedefleriyle örtüştüğü bir alan olma özelliği taşımaktadır.

KAYNAKLAR :

- ◆ ALGAN, Nesrin, *Bölgesel Çevre Yönetiminde Model Arayışları: Akdeniz, Çevre Yazıları: 8*, T.C. Çevre Bakanlığı, Ankara, 1995.
- ◆ PNUE, PAM, *Le Plan Bleu, Avenirs du Bassin Méditerranéen*, Sous la direction de Michel GRENON et Michel BATISSE, Economica, Paris, 1988.
- ◆ UNEP, Doc.UNEP(OCA)/MED IG.8/7: *Report of the Extraordinary Meeting of the Contracting Parties to the Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution and its Protocols*, Montpellier, 1-4 July 1996.
- ◆ UNEP, Doc.UNEP(OCA)/MED WG.120/4: *Report of the First Meeting of the Mediterranean Commission on Sustainable Development*, Morocco, 16-18 December 1996.
- ◆ UNEP, *Mediterranean Action Plan and the Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean and its Protocols*, Informal Document (Revised), Athens, 1997.
- ◆ UNEP, Doc.UNEP(OCA)/MED IG.11/10: *Report of the Tenth Ordinary Meeting of the Contracting Parties to the Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution and its Protocols*, Tunis, 18-21 November, 1997.
- ◆ UNEP, Doc.UNEP(OCA)/MED WG.140/5: *Report of the Fourth Meeting of the Mediterranean Commission on Sustainable Development*, Monaco 20-22 October 1998.